

CRUCIAAL

De verrassende betekenis van Jezus' kruisiging

Redactie

Hans Burger
Reinier Sonneveld

Auteurs

Henk Bakker
Hans Burger
Erik Borgman
Kees van der Kooi
Willem Ouweneel
Maarten Wisse

Buijten & Schipperheijn *Motief* - Amsterdam

Colofon

© 2014 Buijten & Schipperheijn *Motief* Amsterdam

Omslagontwerp: B.SICS, Gouda

Afbeeldingen: Salvador Dali, Cristo de San Juan de la Cruz (Christus van de heilige Johannes van het Kruis, 1951); Hiroo Onoda door AFP; Bevrijding van Utrecht 7 mei 1945, onbekende fotograaf; lam wordt ter slachting geleid in Iran, onbekende fotograaf; Camp David 13 september 1993, CNN; Rabbi Akiva Ehrenfeld, vernoemd naar rabbi Akiva ben Jozef (2^e eeuw), door Yoninah; rechtsspraak tegen Benno L., ANP.

ISBN 978-90-5881-810-2

Inhoud

Inleiding (<i>Denken over het keerpunt van de geschiedenis</i>)	6
Zonder slag of stoot (<i>Het beeld van de overwinning</i>)	16
Transfer naar een andere orde (<i>Het beeld van de bevrijding</i>)	34
Vorbij de offerkritiek (<i>Het beeld van het offer</i>)	50
Beierende klokken (<i>Het beeld van de verzoening</i>)	66
Het voorbeeld achterna (<i>Het beeld van de rabbi</i>)	80
Moet God straffen en zo ja, hoe? (<i>Het beeld van de rechter</i>)	94
Over de auteurs	112

Inleiding

(Denken over het keerpunt van de geschiedenis)

Hans Burger, Reinier Sonneveld

Het christendom is begonnen bij een groep Joodse studenten die moest toezien hoe hun rabbi een verschrikkelijke marteldood onderging, maar na twee nachten was zijn graf leeg. Hij was opgestaan, had een hemels lichaam gekregen en enkele weken lang konden ze hem weer ontmoeten. Al hun belangrijke ideeën werden op hun kop gezet. Deze serie gebeurtenissen was volgens hen de redding van de wereld, een blik in de toekomst, en gaf hen een diep inzicht in God.

Dat is ook de overtuiging van de auteurs van dit boek. Voor hen is Jezus' kruisiging cruciaal: ze is, samen met zijn opstanding, de belangrijkste gebeurtenis van de geschiedenis.

Waarom we theologie bedrijven

Een zo centrale gebeurtenis, daar ben je niet zomaar over uitgedacht. In de Bijbel zelf en in de kerkgeschiedenis zie je daarom een grote diversiteit aan pogingen om te begrijpen *hoe* die kruisiging dan zo reddend kan zijn. Deze mag dan universeel zo worden ervaren in het christendom, ze is welbeschouwd toch een van de vreemdste ervaringen: hoe kan de diepste neergang van een enkel individu nu het hoogste geluk van de hele wereld betekenen?

Dat is uiteindelijk de vraag die elke auteur in dit boek probeert te beantwoorden. Nu kun je je afvragen of je überhaupt die ervaring uit moet leggen. Dat is in elk geval de mening van vele christenen, waaronder C.S. Lewis, in deze bekende passage uit zijn *Onversneden christendom* (*Mere Christianity*, 1952):

‘Voordat ik christen werd, had ik altijd de indruk dat het eerste wat een christen moest geloven een bepaalde theorie was over de zin van [Jezus'] dood. Volgens deze theorie wilde God de mensen straffen, omdat ze waren gedeserteerd en zich achter de Grote Rebel

hadden geschaard, maar Christus bood zich vrijwillig aan om in onze plaats te worden gestraft, en daarom mochten wij van God vrijuit gaan.

Nu moet ik zeggen dat zelfs deze theorie mij niet zo immoreel en dwaas lijkt als vroeger; maar daar gaat het niet om. Wat ik laat begon te begrijpen is dat noch deze noch enige andere theorie het christelijk geloof is. Het centrale christelijke geloofsstuk is dat we door de dood van Christus op de een of andere manier in het reine zijn gekomen met God en een nieuw begin kunnen maken. Theorieën over hoe dat is gegaan zijn iets anders. Er zijn heel wat theorieën over hoe het werkt; waar alle christenen het over eens zijn is dát het werkt...

Iedereen die een beetje verstandig is weet dat een vermoeid en hongerig mens zal opknappen van een maaltijd. Maar dat is iets anders dan moderne voedingsleer – over vitaminen en proteïnen en zo. De mensen aten hun voedsel en knapten daarvan op allang voordat er ooit iets vernomen was over de theorie van vitaminen; en mocht die theorie eens komen te vervallen, dan zullen ze gewoon doorgaan met eten. Theorieën over de dood van Christus zijn het christelijk geloof niet; ze lichten toe wat de uitwerking ervan is.’

De kernervaring van christenen – aldus Lewis in onze eigen woorden – is dat als ze Jezus’ dood tot zich laten doordringen, zij zich opnieuw verbonden weten met God. Het Engelse *atonement* drukt dit mooi uit: at-one-ment, ver-eni-ging, een-wording. Bij de kruisiging ervaren we contact en verzoening met God. De theorieën over de dood van Christus heten daarom ook wel ‘verzoeningsleer’.

En – dat punt van Lewis herkennen we – het is als met een prille verliefdheid die je probeert uit te leggen, maar waarbij je toch telkens weer vastloopt: je verklaringen lijken telkens niet helemaal recht te doen aan de ervaringen, lijken die zelfs te ‘ontheiligen’. In die zin is dit hele boek een hachelijke onderneming, omdat we iets proberen te begrijpen van Jezus’ kruisiging en beginnetjes maken van dergelijke ‘theorieën over de dood van Christus’...

Waarom zouden we? Waarom proberen we woorden te geven aan een heilige ervaring, hoewel we weten dat we daarin hoe dan ook tekort zullen schieten? Omdat we sowieso woorden hebben. Elke ervaring,

elk beeld, elke intuïtie, zeker als die centraal staat in een leven of een gemeenschap, *wordt* gereflecteerd en krijgt hoe dan ook uitleg. Zo zitten we als mensen nu eenmaal in elkaar. We kunnen onze eigen ervaringen nauwelijks woordloos laten, laat staan onze kernervaringen, en al zouden we het soms kunnen – anderen zullen zeker met woorden komen. Daar zitten ongezonde en zelfs kwaadaardige tussen en daarom is het wegen van onze woorden voor God belangrijk, soms zelfs van levensbelang. Bovendien, het gaat om de impact van een gebeurtenis die zelf van levensbelang is: het kwaad wordt overwonnen. En in onze verwoordingen klinkt iets mee van een godsbeeld, een mensbeeld, een wereldbeeld. Daarom hebben ze invloed op de praktijk van het leven van mensen die in de gekruisigde geloven. Wie is God, wie ben ik, hoe komen we verder in een wereld waarin het allemaal zo is misgegaan?

Daarom wordt er al sinds het begin van het christendom nagedacht over de kruisiging – dat kan ook niet anders, bij zo'n centrale gebeurtenis – en al sinds het begin zijn er *verschillende* ideeën. Wikipedia geeft enige tientallen voorbeelden. Sommige zijn wel met elkaar te verenigen of tot elkaar te herleiden, maar lang niet allemaal. Dat betekent dat een mens altijd z'n voorkeuren zal hebben, misschien slechts onbewust, al zal een denkend mens hierin bewuste keuzes willen maken.

Meer dan 'verzoening door voldoening'

De belangrijkste aanleiding voor dit boek is dat van al deze opties in de spiritualiteit van veel westerse christenen een enkel 'verzoeningsmodel' dominant geworden is, terwijl er meer over verzoening te zeggen is. Als de overheersende uitleg van de belangrijkste gebeurtenis ooit tekortschiet, al was het maar in de toepassing ervan, dan heeft je denken hierover nut.

Het bewuste model wordt wel 'verzoening door voldoening' genoemd. Als je vraagt naar de vormgevers vallen altijd weer de namen van de briljante denker Anselmus van Canterbury (1033-1109) en de reformator Johannes Calvijn (1509-1564). Het wordt beleden door gereformeerden, puriteinen en hedendaagse evangelicalen. Veel betrokken christenen kennen alleen deze uitleg. Je krijgt een indruk van de gedachtegang door bijvoorbeeld de *Heidelbergse Catechismus* (vraag en antwoord 15 en 16):

Waarom moet de Middelaar een echt en rechtvaardig mens zijn?

Omdat Gods gerechtigheid eist dat de menselijke natuur, die gezondigd heeft, ook voor de zonde betaalt, en omdat een mens die zelf zondaar is, niet voor anderen kan betalen.

Waarom moet de Middelaar tegelijk echt God zijn?

Om uit kracht van zijn godheid de last van Gods toorn aan zijn menselijke natuur te kunnen dragen, en ons de gerechtigheid en het leven te kunnen verwerven en teruggeven.

Tim Keller, de bekende hedendaagse predikant uit New York, volgt een moderne variant hiervan (*Centrum kerk*, 2014):

Het evangelie is het goede nieuws dat wij verlost of gered zijn. En waarvan zijn we dan verlost? En uit welk gevaar zijn we gered? Als we kijken naar wat in het Nieuwe Testament over evangelie wordt gezegd, zien we dat we gered zijn van het ‘komende oordeel’ [*coming wrath*] aan het einde van de tijd. Dit oordeel [*wrath*] is echter geen onpersoonlijke kracht – het is Gods toorn [*wrath*]. We zijn de band met God kwijtgeraakt; onze relatie met hem is verbroken.

Wat is het ‘mechaniek’ hierachter? Hoe werkt dit dan? Ook dat legt Tim Keller uit, in een redenering die de meeste hedendaagse christenen bekend zal voorkomen:

Omdat wij schuldig staan en het oordeel verdienen, kan een rechtvaardige God onze zonden niet zomaar negeren. Spijt hebben is niet voldoende. Wij zouden het nooit toestaan dat een aardse rechter een misdadiger zou laten lopen, alleen maar omdat hij berouw had, laat staan dat we van een volmaakte hemelse rechter zoiets zouden verwachten. Zelfs wanneer we iemand vergeven die ons iets heeft aangedaan, kunnen we niet zomaar kosteloos vergeven. Als iemand ons schade berokkent en ons geld of geluk of reputatie afneemt, kunnen we terugbetaling eisen of vergeving schenken.

Dat laatste betekent dat we de kosten op ons nemen zonder terugbetaling te eisen. Jezus had een volmaakt leven geleid – de enige mens die

dat ooit heeft gedaan. Aan het einde van zijn leven verdiende hij het door de Vader te worden gezegend en aanvaard; aan het einde van ons leven verdienen we verwerping en oordeel [*rejection and condemnation*], omdat ieder van ons in zonde leeft. Toen de tijd vervuld was onderging Jezus aan het kruis in onze plaats toch de afwijzing en het oordeel [*rejection and condemnation*] die wij verdienen, zodat wij de zegen en de aanvaarding kunnen ontvangen die hij verdiende, als we in hem geloven.

Het is interessant om te merken dat Keller enige aanpassingen maakt ten opzichte van de *Heidelbergse Catechismus*: hij spreekt bijvoorbeeld niet meer abstract over ‘de menselijke natuur’ en houdt de gedachte impliciet dat voldoening juridisch noodzakelijk is. Maar dit model is er maar een – er is meer over verzoening te zeggen.

Wat we met dit boek beogen

Met dit boek willen we daar aandacht voor vragen: het spreken van Bijbel en theologie is *rijker* dan het model dat gangbaar geworden is, ‘verzoening door voldoening’. In de theologie is er een stortvloed aan literatuur over dit onderwerp. Actuele en populaire bijdragen zijn er echter nauwelijks in het Nederlandse taalgebied. Het verdient echter in de hele breedte van de kerk aandacht op een manier die hoort bij de kerk, dus met het volle respect voor de Bijbel.

Daarom dit boek. We hebben gekozen voor de vorm van zes essays door meer of minder bekende Nederlandse christelijke denkers. Wij hebben als redactie elk van hen een ‘bijbelse metafoor’ toebedeeld: de Bijbel spreekt namelijk in diverse beelden over de kruisiging. Het leek ons juist daarbij te beginnen, en niet zozeer bij onze eigen eventuele vragen; deze indeling geeft bovendien de kans de verschillende kanten van Jezus’ kruisiging te belichten.

Het is daarmee een meerstemmige bundel. Niet alleen omdat elke auteur begint bij een eigen beeld, maar ook omdat zij in hun waardering van ‘verzoening door voldoening’ van elkaar verschillen. Daarom zou deze bundel een vervolg kunnen krijgen in een boek dat specifiek inzoomt op dat model; er zijn genoeg interessante en spannende meningsverschillen om verder over door te praten. Het palet aan bijdragen in deze bundel levert vooral een rijker beeld op van wat de betekenis is van de belangrijkste gebeurtenis ooit.